

Home i territori

La riquesa biològica de les illes Medes.

El tresor que els pirates s'oblidaren.

Antoni Garcia

BIÒLEG
EQUIP DE BENTOS DEL DEPARTAMENT D'ECOLOGIA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Durant uns quants segles, les illes Medes van ser refugi i baluard de pirates i corsaris, els quals atacaven la costa empordanesa i, sobretot, dificultaven el comerç marítim de Barcelona. A recer d'aquells illots els malfactors de més mala anomenada feien recompte dels botins que obtenien amb les seves ràtzies i abordatges. Però segurament, cap d'aquells visitants no coneixia el gran valor del «tresor natural» que s'amagava sota aquella espelunca de lladres. Per això, el fons marí de les illes Medes continua essent l'únic botí que els pirates no van poder-se emportar.

Les Illes Medes formen un petit arxipèlag a un km escàs del litoral, just davant del poble de l'Estartit, a la comarca del Baix Empordà. Llur escassa superfície (unes 20 Ha., en total) fa que anomenar-les «illes» pugui resultar fins i tot una mica pretensions. El terme però, es pot justificar si es té en compte, tal com fa notar el gran Josep Pla a les «Illes mediterrànies», l'extremada pobresa que d'accidents d'aquest

tipus presenta el litoral català des de Port Leucata fins al Cap de Guardamar. L'arxipèlag de les Medes el formen dos illots d'una certa grandària anomenats Meda Gran i Meda Xica, i d'un seguit de roques de menor entitat, com els Tascons i les Ferranelles, algunes de les quals presenten un aspecte certament impressionant, com l'isolat Medellot i, sobretot, el Carai Bernat, «un magnífic roc en for-

ma fàl·lica», tal com el va qualificar l'abans esmentat Josep Pla a la mateixa obra.

A causa del propi fet de ser illes i de llur proximitat a la costa, les Medes constituïren un punt d'elevat valor estratègic i foren subjectes d'una història molt turbulenta, caracteritzada per molts fets bèl·lics i de pirateria, que influenciaren, de ben segur negativament, durant molts d'anys les poblacions properes. El valor estratègic de les Medes minvà notablement amb l'evolució de l'armament i l'any 1890 el petit destacament militar que hi romania des de la Guerra de la Independència fou retirat. Des d'aleshores l'illa gran només restà habitada pel faroner i la seva família fins que el 1932 l'antic far fou substituït per un altre de modern i automàtic. Des de llavors les illes varen quedar definitivament deshabitades.

Interès científic molt important

A l'interès eminentment estratègic de les Medes el succeí un altre tipus d'interès, de caire netament econòmic, basat en l'extraordinària riquesa de corall vermell (*Corallium rubrum*) que guardaven els seus fons. Aquest corall fou extret des d'antic mitjançant enginyers accionats des d'embarcacions fins a l'aparició dels bussos d'escafandre clàssic (sobretot grecs). D'aquelles dates provenen les primeres descripcions dels fons de les illes, normalment molt apassionades, i un xic exagerades, que arribaren a assegurar fins i tot que la Meda Gran s'aguantava sobre tres grans columnes... La riquesa quasi mítica del corall de les Medes s'esfondrà definitivament a mitjan dels anys cinquanta del nostre segle amb l'arribada de l'escafandre autònom que permeté un fàcil accés al, fins aleshores vetat, corall situat a l'interior dels túnels

El Corall Vermell (*Corallium rubrum*) és encara abundant a les illes Medes, si bé de poca grandària. Aquesta espècie es troba dins les coves i els túnels. D'entre aquests darrers, cal destacar el túnel llarg de la Meda xica que, amb més de 80 metres, és un dels més llargs de la Mediterrània.

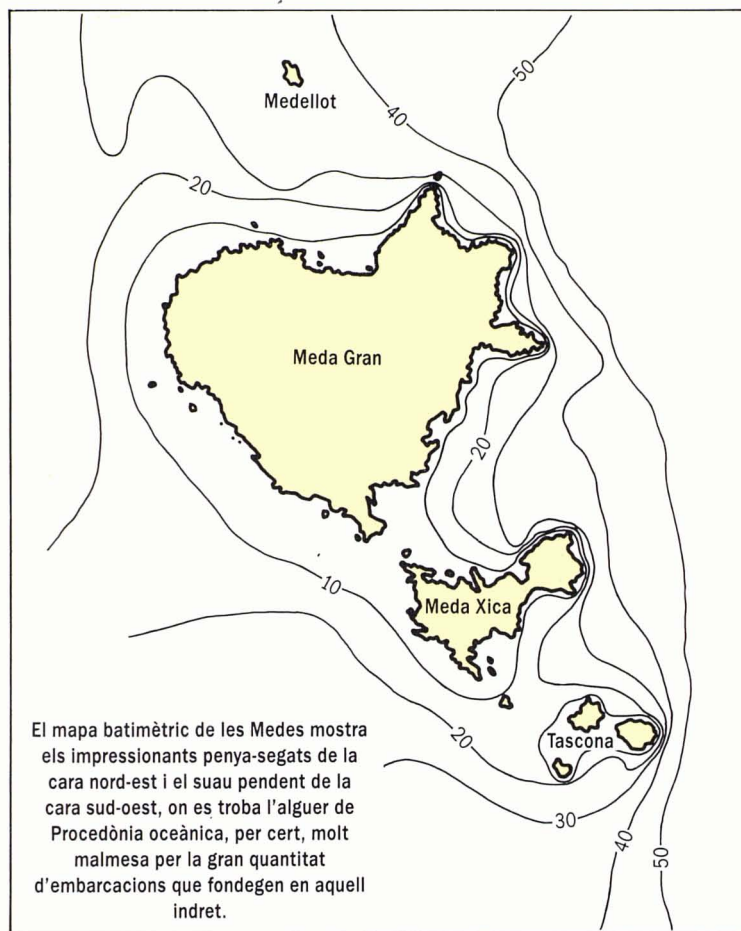
El cuc (*Esirographis espallanzani*) obre el seu vistós plomall de brànquies, amb les quals respira i s'alimenta, mentre «pren» el sol a alguns metres de profunditat.

i coves que, donada llur naturalesa calcària, presenten en gran nombre els fons de les illes.

L'interès per les Medes passà a ser des de llavors principalment turístic, i es féu notar els darrers anys un extraordinari increment dels visitants que s'interessen pels bells i espectaculars fons que les illes ofereixen a l'escafandrista esportiu i que ja foren exaltadament lloats pels pioners de l'escafandrisme al nostre país com Antoni Ribera o Eduard Admetlla.

Responent a la indubtable atracció que sembla que emanen totes les illes per als naturalistes (pensem en Darwin i les Galàpagos, per exemple), les visites dels científics catalans a les Medes han estat relativament freqüents. Però de ben segur que els estudis més continuats, sistematitzats i organitzats han estat les nombroses campanyes que, en el marc de diversos programes, ha realitzat l'oficiosament anomenat grup de Bentos, pertanyent al Departament d'Ecologia de la Universitat de Barcelona. La relació d'aquest grup i les Medes, que ha estat llarga i fructífera, s'inicià el 1972, amb un programa titulat «*Estudio ecológico de las comunidades bentónicas de sustratos duros de la zona superior de la plataforma continental mediterránea española*», que fou finançat per la fundació Joan March i en el qual les Medes foren només una de les estacions de mostreig. L'indubtable interès dels seus fons es féu però palès i poc després es demanà i fou concedit un segon programa, anomenat «*Estudio ecológico de las comunidades terrestres y marinas de las islas Medes (Girona)*», finançat en aquest cas per la CACYT («Comisión Asesora de Investigación Científica y Técnica de la Presidencia del Gobierno»), i que tenia com a fi un coneixement exhaustiu de la composició i distribució de les comunitats que es trobaven a les illes. De resultes d'aquest programa es publicà el llibre titulat «Els sistemes naturals de les Illes Medes» que difonia els resultats dels diferents estudis, fins aleshores de difícil accés al públic en general perquè no

més se n'havien fet publicacions de caire científic. En l'elaboració d'aquest llibre, hi col·laboraren 92 autors i les tasques d'edició, lentes i feixugues, anaren a càrrec d'en Joandomènec Ros (vertader pare espiritual de l'obra), Josep M. Gili i Ignasi Olivella. El llibre fou editat per l'Institut d'Estudis Catalans amb l'ajut de la Diputació de Girona i es pot considerar una obra de gran valor i interès naturalístic que mereix una difusió més gran de la que ha tingut fins al moment i al qual des d'aquí remeten el lector si aquest es mostra interessat per obtenir una complerta visió d'aquestes illes empordaneses.

Posteriorment a la publicació del llibre, l'equip de Bentos continuà treballant a les Medes, en el que era el segon programa finançat igualment per la CACYT, i que es centrà en certs aspectes dinàmics i funcionals d'algunes de les comunitats prèviament estudiades. En l'actualitat continuen les recer-

ques centrades però, de forma exclusiva, en les comunitats de les coves submergides.

Pel que fa a la protecció de les illes, just abans de l'aparició del llibre, la Generalitat de Catalunya es va fer ressò de les nombroses veus que des de feia anys s'havien aixecat demanant la instauració d'un parc natural a la zona (de fet el primer projecte datava ja de 1971, realitzat pel Dr. Ballester), a les quals ara s'afegien els arguments científics necessaris que demostraven que, a part de consideracions purament estètiques o paisatgístiques, valia la pena que les Medes fossin protegides de qualsevol possible degradació. Així, en ordre de 25 de novembre de 1983, la Generalitat prohibí l'extracció de recursos vius de les illes en un perímetre que comprenia fins a 75m de la costa. La instal·lació de balises que marquen aquest perímetre, com també la designació d'un guarda dotat d'una embarcació

han estat, de moment, les accions endegades per fer respectar l'ordre. Les altres mesures aparegudes en la resolució de 29 d'abril de 1985 i tendents a limitar el fondeig d'embarcacions en el perímetre de les Medes no han estat fins al moment posades en pràctica. Amb tot, es pot considerar que el primer pas ha estat donat.

Malgrat que l'establiment d'una zona vetada a la pesca ha estat contestada principalment pels pescadors locals, hem de mantenir-ne la necessitat per raó de l'excursionista interessat que, sobretot en la part submergida tenen les illes Medes.

Pel que fa a les comunitats terrestres de les illes, s'assemblen força a les de les terres properes, i així es fan sentir tant la proximitat a la costa com la influència de l'home. Tal com diu el Dr. Ramon Margalef en la introducció general de l'esmentat llibre de les Medes, «... amb una certa falta de respecte podríem dir que la vida terrestre està constituïda per quatre arpegats». Potser el que més crida l'atenció del visitant sigui la nombrosa colònia de gavians argentats (*Larus argentatus michaellii*) existent; de fet oscil·la entre les 7.000 i 8.000 parelles i es veu netament afavorida tant per la proximitat de l'home (i els seus abocadors de deixalles) com per la inexistència de depredadors, determinada per la poca extensió de les illes. Aquesta gran colònia de gavians contribueix de forma decisiva a l'empobriment vegetal en crear unes condicions netament nitròfiles al sòl a les quals s'afegeix la influència dels vents salabrosos. Unes altres aus marines com el corb marí i el més rar corb marí emplomallat (*Phalacrocorax carbo* i *P. aristotelis*) poden ser vistes amb una certa freqüència a les Medes tot i que no hi nien.

Com hem dit, la vegetació és molt pobra i cal destacar, com a curiositat, la gran extensió ocupada per una planta crassa, introduïda per l'home, com és el bàlsam dels jardiniers (*Carpobrotus edulis*), molt emprada en jardineria i originària d'Àfrica del Sud.

Les comunitats bentòniques

Si la vida terrestre es pot considerar pobra, la marina és ben bé tot el contrari. Així les Medes es poden qualificar com un magnífic compendi de les comunitats marines litorals més típiques de la Mediterrània Occidental. Atenint-nos a la brevetat d'aquest article ens centrarem en quatre comunitats particularment interessants.

La primera s'estableix a la denominada zona medio-litoral, és a dir, la franja que es troba directament sota la influència de les onades. Aquesta zona és ocupada a les parts orientades vers el NE (és a dir, les més batudes) per una alga calcària cocrecionant (*Lythophyllum tortuosum*) que forma unes cornises (anomenades «trottoirs» pels autors francesos) d'extraordinària potència a les illes Medes i que suporten una rica i variada endofauna (animals que hi viuen a l'interior), com també denses poblacions de musclos (*Mytilus galloprovincialis*) a l'exterior.

Una segona comunitat important es desenvolupa a la denominada zona infralitoral (franja totalment submergida, però a on la llum solar penetra bé) i sobre substracte sorrenc. És l'herbei de *Posidonia oceanica*, que ocupa una gran part de les cares SO de les illes. Aquesta comunitat, coneguda popularment amb el nom «d'alguer», està formada no pas per una alga, sinó per una vertadera fanerògama, secundàriament adaptada a la vida marina i que proporciona recer o substracte a una multitud tant d'algues com d'animals, molts dels quals hi són de forma estricta, i no n'hi ha enlloc més.

Els grans penya-segats que caracteritzen la cara NE de les illes presenten una de les comunitats que a l'ull de l'observador pot resultar més espectacular, es tracta de l'anomenat coral·lífer de la roca litoral sobretot quan aquest adopta la «facies» (aspecte degut a la presència molt aparent d'una espècie característica) de *Paramuricea clavata*, la gran gorgònia roja.

Per acabar aquest breu repàs a les comunitats bentòniques de les

Medes, cal anomenar especialment les comunitats característiques de les coves i túnels que tant abunden en aquestes illes i que constitueixen enclavaments especials on les condicions ambientals (com la notable disminució de la llum i l'hidrodinamisme) propicien una fauna molt especialitzada, de la qual destaca el famós corall vermell (*Corallium rubrum*), encara abundant, tot i que és molt petit, a les Medes.

Malgrat les normes destinades a la protecció d'aquestes comunitats, no les podem considerar encara del tot fora de perill. Així, l'afluència massiva de barques d'esbarjo a les illes, i que fondegen majoritàriament a la cara SO de les illes ha deixat força malmesa la comunitat de l'alguer de *Posidonia oceanica*. També és un perill la gran quantitat d'escafandristes que visiten (sobretot al bon temps) els fons de les illes i que conscientment o, moltes vegades, inconscientment, causen danys que no per difícils de quantificar deixen de ser evidents. No és pas qüestió de prohibir el capbussament, però sí que s'hauria de limitar, o en tot cas controlar més de la vora. Finalment un perill, potencial i encara no estudiat, de ben segur que el respresenta la contaminació de les aigües determinada per la proximitat del riu Ter que, ara com ara, s'allunya molt de ser un riu net.

Finalment, cal concloure que els estudis a les Medes han de continuar, tant per aprofitar el nivell de coneixements sobre les comunitats, com per fer-ne un seguiment acurat, ara que es troben protegides. Seria molt interessant efectuar comparacions amb les zones del litoral no protegides (pel que fa a la fauna ictiològica, per exemple). Evidentment l'establiment d'un parc natural suposa una immillorable ocasió per a la creació d'un centre de recerca insular. Però això, tal com diu el Dr. Joan Domènec Ros a la presentació del llibre de les Medes, de moment ja és fer volar massa la imaginació i, de fet, a les Medes l'únic que es pot fer volar per ara són els gavians...

A.G. □